

**Марценко
Наталія Степанівна**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного
права та міграційної політики
Західноукраїнського національного
університету

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марценко Н., Грушко М. Гуманітарний доступ під час збройних конфліктів. Університетські наукові записки. 2021. № 6 (84). С. 102–110. URL: https://unz.univer.km.ua/article/view/84_102-110/pdf.
2. Antonio Cassese, International Criminal Law, 2nd ed. (Oxford, Oxford University Press, 2008), p. 3
3. Тетяна Дракохруст, Наталія Марценко (2021). Science foundations of jurisprudence: collective monograph, DOI-10.46299/ISG.2021.MONO.LEGAL.II. International Science Group. – Boston : Primedia eLaunch, URL: <https://isg-konf.com/science-foundations-of-jurisprudence/>.
4. Rome Statute of the International Criminal Court. RS-Eng.pdf (icc-cpi.int) INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN ARMED CONFLICT. New York and Geneva, 2011. HR_in_armed_conflict.pdf (ohchr.org).
5. INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN ARMED CONFLICT. New York and Geneva, 2011. HR_in_armed_conflict.pdf (ohchr.org).

ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ПРАВ ЛЮДИНИ ТА МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Зобов'язання забезпечити притягнення до відповідальності за порушення міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права є одним із найважливіших правових зобов'язань у міжнародному праві [1]. Повага та забезпечення дотримання міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права передбачає також обов'язок оперативно та ефективно розслідувати порушення із можливістю застосування заходів відповідальності проти винних осіб у відповідності до норм внутрішнього та міжнародного права. Зобов'язання неупереджено та всебічно розслідувати факти порушень мають звичаєво-правовий характер та визначають механізми, умови і процедури виконання існуючих зобов'язань за міжнародним правом прав людини та міжнародним гуманітарним правом, які доповнюють одне одного, та, водночас, є різними за своїми нормами.

Як зазначає Антоніо Кассесе, «міжнародне кримінальне право є сукупністю міжнародних норм, які покликані заборонити певні типи поведінки та притягнути до кримінальної відповідальності тих осіб, які ці норми порушують» [2]. Крім того, індивідуальна кримінальна відповідальність не стосується відповідальності держав за міжнародним правом. Тому індивідуальна відповідальність за порушення міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права характеризується певними особливостями, які дають змогу відокремити її від інших суміжних правових явищ.

Багато порушень міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права можуть вважатися кримінальними проступками відповідно до національного законодавства, однак, при цьому, за певних умов деякі з таких порушень також можуть мати ознаки злочинів в розумінні міжнародного права. У такому випадку це матиме певні додаткові правові наслідки для держав та окремих осіб передусім через те, що міжнародні злочини можуть переслідуватися не тільки на національному, але і на міжнародному рівні. Такі найстрашніші злочини як геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини згідно норм міжнародного права можуть розглядатися міжнародним кримінальним трибуналом.

В розрізі агресії росії проти України очевидно, що саме індивідуальна кримінальна відповідальність має фундаментальне значення для забезпечення відповідальності за порушення міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права. Розуміння того, що злочини проти міжнародного права скоюють люди, а не абстрактні суб'єкти, зобов'язує міжнародну спільноту зробити усе, щоб особи, які скоюють міжнародні злочини, понесли справедливе покарання [3].

Римський статут Міжнародного кримінального суду у повній мірі дає розуміння того, які діяння є міжнародними кримінальними злочинами та порушують міжнародні стандарти у сфері прав людини та міжнародного гуманітарного права. Індивідуальна кримінальна відповідальність передбачається за: а) геноцид (стаття 6 Статуту, яка визначає злочин геноциду як дії, вчинені з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову чи релігійну групу, вбивство членів групи, заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або психічної шкоди членам групи, навмисне створення таких умов життя, які розраховані на повне або часткове її фізичне знищення, вжиття заходів, спрямованих на запобігання народженню дітей у групі, насильницька передача дітей групи до іншої групи); б) воєнні злочини (стаття 8 Статуту передбачає, що воєнні злочини є наслідком серйозного порушення Женевських конвенцій, законів і звичаїв, що застосовуються під час міжнародного збройного конфлікту та збройного конфлікту неміжнародного характеру, відносячи до даної категорії умисне вбивство, катування або нелюдське поводження, умисне заподіяння великих страждань або серйозних тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю, незаконна депортація, депортація або переміщення чи незаконне ув'язнення, використання цивільного населення як щита тощо); в) злочини проти людяності (стаття 7 Статуту передбачає, що до даного виду злочину відноситься вбивство, винищення, поневолення, депортація, тортури, катування, сексуальне рабство, примусова стерилізація тощо, які спричиняють великі страждання або серйозні тілесні ушкодження та робляться свідомо). Міжнародне звичаєве право передбачає, що злочини проти людяності не вимагають зв'язку зі збройним конфліктом [4].

Римський статут дає найбільш повне розуміння змісту та обсягу індивідуальної відповідальності за міжнародні злочини. У статті 25 зазначається, що особа підлягає кримінальній відповідальності та покаранню за злочин, що підпадає під юрисдикцію Суду за вчинення злочинної поведінки у розумінні статуту, якщо вона вчиняла злочин, віддавала наказ або підбурювала до його вчинення. При цьому, особа, яка припиняє спроби вчинити злочин або іншим чином перешкоджає доведенню злочину до кінця, не підлягає покарання за даним Статутом за замах на вчинення злочину, передбаченого Статутом, якщо така особа повністю і добровільно відмовилася від злочинної мети [4].

У міжнародному праві сформувалися такі найважливіші принципи індивідуальної кримінальної відповідальності, зокрема: а) кожен зобов'язаний не підкорятися явно незаконному наказу - наказу про вчинення геноциду або злочину проти людяності, які є явно незаконними; б) фізичні особи несуть кримінальну відповідальність за міжнародні злочини, які вони вчинили; в) командири та інші начальники несуть кримінальну відповідальність за міжнародні злочини, вчинені за їхніми наказами; г) фізичні особи несуть кримінальну відповідальність і підлягають покаранню за міжнародний злочин, якщо матеріальні елементи злочину вчинені з наміром і розумінням своїх дій [5].

Вище перелічені принципи виступають стандартами, котрі відображені у нормах Римського статуту та знайшли своє застосування у діяльності Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії та Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди. Дані принципи застосовуються до різних видів злочинів, які передбачені Римським статутом. Таким чином, індивідуальну відповідальність нестиме кожна особа, яка планувала, підбурювала, наказувала, вчиняла або іншим чином сприяла і допомагала у плануванні, підготовці або виконанні злочину геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів.

Отже, за вчинення воєнних злочинів під час збройних конфліктів передбачена індивідуальна відповідальність згідно норм національного та міжнародного кримінального права. Як показує досвід, Міжнародний кримінальний суд може притягнути до індивідуальної відповідальності осіб, які є високопосадовими особами держави агресора або належать до складу військового керівництва. Інші воєнні злочини будуть переслідуватися у відповідності до норм національного кримінального права. Очевидно, Україні доведеться пройти довгий та складний шлях відновлення справедливості саме через міжнародний кримінальний процес, так як найжорстокіші злочини, які масово вчиняють російські військові в Україні не можуть залишитись забутими. Це питання ефективності міжнародного права та його життєздатності, свободи та демократії, безпеки усього цивілізованого світу.